

ANALIZA KRYTYCZNA WYBRANYCH TEORII CYKLU KONIUNKTURALNEGO

Streszczenie: W artykule podjęto próbę wyjaśnienia wybranych, głównych teorii cykli koniunkturalnych. W teoriach tych wyróżniono monetarne i niemonetarne teorie cyklu koniunkturalnego. Niemonetarne teorie w niniejszym artykule to długie cykle koniunktury Kondratiewa oraz cykle innowacji Josepha Schumpetera. W monetarnej części artykułu została przedstawiona teoria cykliczności Johna Maynarda Keynesa oraz Austriackiej Szkoły Ekonomii. Na podstawie przeprowadzonej analizy dokonano krytycznej analizy wybranych teorii. Zwrócono uwagę na największe pomyłki lub niedociągnięcia w tych teoriach. Krytyce nie podano teorii Austriackiej Szkoły Ekonomii. Wynikało to z poszukiwań przyczyn ostatniego globalnego kryzysu gospodarczego z roku 2007, gdzie według założeń tej teorii przebiegał on wzorowo.

Słowa kluczowe: cykl koniunkturalny, teoria ekonomii, kryzys 2007

CRITICAL ANALYSIS OF CHOOSEN BUSINESS CYCLE THEORIES

Summary: The article attempts to clarify chosen, main theories of business cycles. These theories were divided into monetary and non-monetary business cycles. Non-monetary theories are represented by Kondratieff's long waves and Joseph Schumpeter innovations cycles. In the second part of the article, author attempts to explain business cycles by John Maynard Keynes as well as Austrian School of Economics. Based on conducted research, author made critical analysis of the theories, especially showing biggest mistakes of economists. Business cycle theory has been not criticised due to last global crisis in 2007, where all of Austrian School of Economics business cycle symptoms and process, occurred.

Key words: business cycle, economy theory, crisis 2007

Wprowadzenie

Ostatni światowy kryzys gospodarczy 2007 roku uwydatnił szerokie aspekty błędów dokonywanych przez politykę gospodarczą poszczególnych państw. Szczególnie pokazał to, że w dyskusji zarówno nad genezą, jak i przebiegiem cykli koniunkturalnych gospodarki brak jest jednoznacznej analizy oraz interpretacji przychodzący danych. Założenie to wynikało, jak już wcześniej wspomniano, z popełnianych błędów polityki gospodarczej oraz niewyciągnięcia wniosków.

Sama cykliczność koniunktury gospodarczej pojawiła się wraz z pierwszym człowiekiem. Literatura naukowa i cała historia cykliczności koniunktury gospodarczej jest pełna rozbieżności co do kluczowych kwestii dotyczących tego aspektu, stąd poniższy artykuł zmierza do lepszego zrozumienia tego problemu.

Objaśnione poniżej, wybrane teorie cyklu koniunkturalnego mają oczywiście wiele zastosowań i być może pomogą rozwikłać problemy oraz w pewien sposób ujarzmić nadchodzące wahania koniunktury. Każda z nich nie jest pozbawiona błędów w logice rozumowania autorów, co zostało przedstawione w rozdziale pod tytułem „Analiza krytyczna”. Na koniec dodatkowo zawarto wyjaśnienie, dlaczego jedna z omawianych teorii jest bardziej adekwatna do czasów współczesnych. Wynikało to z genezy oraz przebiegu kryzysu 2007 roku.

Przedmiotem pracy jest analiza teorii cyklu koniunkturalnego ze szczególną uwzględnieniem błędów popełnionych przez ich autorów. Dodatkowo autor, ten ma na celu pokazanie genezy oraz kryzysu 2007 roku w aspekcie teorii, której założenia przewidywały ten kryzys. Badanym problemem jest cykl koniunkturalny jako wyznacznik okresów rozwoju i depresji w gospodarce.

Hipoteza niniejszego artykułu brzmi: nie istnieje teoria cyklu koniunkturalnego pozbawiona wad. Hipoteza ta jest o tyle istotna, że pozwoliłaby (przy weryfikacji pozytywnej) na zmianę podejścia do cykliczności koniunktury na bardziej indywidualne, gdyż każda z teorii wybranych do analizy ma błędy w toku rozumowania, a do problemu cykliczności należy stosować indywidualizm. Przy weryfikacji negatywnej jedna bądź więcej teorii mają schematy prowadzące do oceny aktualnej sytuacji gospodarczej. Umożliwiłoby to implementację metod walki z recesją i uniknięcie (bądź złagodzenie) nadchodzących spadków koniunktury.

Cykliczność gospodarki w torii ekonomii

Cykl koniunkturalny ma wiele definicji jak prawie wszystkie znane kategorie ekonomiczne. Popularna w środowisku ekonomicznym definicja określa cykl koniunkturalny jako wzrost lub spadek produktu krajowego brutto (PKB) w stosunku do tendencji długoterminowej. Definicja ta jest o tyle niekompletna, że nie wskazuje, w jakim (albo jakich) okresie ta zmiana produktu krajowego brutto miałyby nastąpić. Co więcej należy zauważyć, że wszystkim cyklom koniunkturalnym towarzyszą również inne zmiany, takie jak na przykład zmiany na rynku

pracy. Klasycy podręczników makroekonomii, David Begg, Rudiger Dornbusch, Stanley Fisher, definiują cykl koniunkturalny jako *krótkookresowe odchylenia produkcji od jej trendu*¹. Z kolei Beveridge zwraca uwagę na przedsiębiorstwa w skali mikro i cykle koniunkturalne, które, według niego, to okresowe zmiany w produkcji wynikające z nadmiernej konkurencyjności między przedsiębiorstwami o udział w rynku. Beveridge widział trzy przyczyny takich zmian, tj.: monetarne, handlowe „niekonsumowanie”^{2,3}.

Każda gospodarka rynkowa rozwija się w sposób cykliczny⁴. Istotną kwestią pozostają zatem przyczyny wywołujące cykle koniunkturalne. Jeden z największych klasyków teorii ekonomii, Friedrich August von Hayek⁵, podzielił przyczyny⁶ cykli koniunkturalnych na dwa rodzaje, a mianowicie monetarne i niemonetarne. Oczywiście jest to, że Hayek, tak jak i większość innych ekonomistów zajmujących się teorią cykli koniunkturalnych, w swoich teoriach nie brał pod uwagę możliwości wystąpienia takiego zjawiska z przyczyn naturalnych (powódź, susza, trzęsienie ziemi itd.), gdyż jest niemożliwe wprowadzenie takich zmiennych do modeli, a w szczególności trudne jest obliczenie prawdopodobieństwa ich zaistnienia.

Jednym z najbardziej znanych zwolenników niemonetarnych teorii cykli koniunkturalnych był Joseph Schumpeter. W książce, wydanej w 1912 roku pt.: *Teoria rozwoju gospodarczego*, zwrócił on uwagę na aspekt technologiczny. Schumpeter zauważył, że gospodarka funkcjonuje w sposób okrężny i dynamiczny. Wymagało to aktywnego podejścia również do analizy danych. Z tego wynika, że stan względnej równowagi ogólnej jest trudny do uchwycenia, choć to udało się dla Schumpetera. Teoria rozpowszechniona przez tego ekonomistę głosi, że działania innowacyjne (gwałtowne zmiany produkcji) są przyczyną wzrostów oraz spadków koniunktury. Badania Schumpetera doprowadziły do niezwykle ważnych wniosków. Hossa w gospodarce wiązała się z powstaniem innowacyjnej metody produkcji, która dała możliwość bardzo wysokich zwrotów. Po pewnym czasie, kiedy inni przedsiębiorcy zauważą możliwość osiągnięcia ponadprzeciętnych zysków, rozpoczynają proces kopiowania innowacji. Działa to do czasu

¹ D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, *Makroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014, s. 339.

² Redukcja kosztów w przedsiębiorstwach może prowadzić do spadku płac, a więc także do spadku wydatków (konsumpcji). Do spadku konsumpcji może jednocześnie przyczynić się wzrost wydatków na inwestycje bądź oszczędności.

³ A. Komine, *Beveridge on Unemployment in 1909: three inflows and outflows*, Niigata Sangyo University, 21, 2001, s. 9-10.

⁴ Większość ekonomistów uważa, że gospodarka wolnorynkowa ma „wpisaną” cykliczność rozwoju w zasady funkcjonowania. Ma to odzwierciedlenie głównie w wahającej się cyklicznie produktywności, zatrudnieniu czy w wielu innych aspektach. Gospodarka centralnie planowana, z natury regulacji i planistyki, musi zarazem mieć cykle wynikające ze zmian w produkcji lub restrukturyzacji.

⁵ F. A. Hayek, *Pieniądz i kryzys, Dzieła wybrane*, t. I, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2014, s. 19-43.

⁶ Podział dotyczył samych teorii, ale co za tym idzie, przyczyny również zostały podzielone według tych kategorii.

spadku potencjalnych zysków z danego ulepszenia, co powoduje spadek koniunktury, która usuwa z rynku nierentowne przedsiębiorstwa. Joseph Schumpeter nazwał ten proces „kreatywną destrukcją”⁷.

Do zaistnienia cykliczności gospodarki, według Schumpetera, potrzebne były trzy czynniki. Pierwszy z nich to kreatywny przedsiębiorca, czyli osoba stosująca nową (bardziej efektywną) metodę użycia tych samych czynników do produkcji. Należy zwrócić uwagę na to, że przedsiębiorca nie tworzy innowacji, a jedynie ją wykorzystuje w celu realizacji zysków. Drugą przyczyną to przede wszystkim omawiana innowacja techniczna lub organizacyjna. Może ona dotyczyć: nowych dóbr, bardziej efektywnej metody produkcji, nowej metody pozyskiwania surowców bądź nowej organizacji produkcji. Trzecim elementem jest kredyt. W opinii Schumpetera, kredyt jest metodą wdrażania innowacji do działania przedsiębiorstwa poprzez pożyczki. Wzrost popytu ma swoje odzwierciedlenie w kreacji kredytu przez banki centralne⁸. Schumpeter nie opisał, czy i ewentualnie jak nadmierna podaż kredytu może mieć wpływ na koniunkturę gospodarki. Tym aspektem zajmował się już Hayek i Mises.

Przy założeniach Schumpetera, niektóre z cykli koniunkturalnych w historii gospodarczej świata są możliwe do wytłumaczenia. Takim przykładem może być powstanie kolei czy samochodów. Ciekawym przykładem może być także Internet. Bańka i kryzys spekulacyjny z przełomu wieków XX i XXI były wywołane właśnie powstaniem Internetu, a dokładniej przeinwestowaniem w nowo powstałą gałąź gospodarki⁹.

Stanowczo należy podkreślić, że Joseph Schumpeter wyraźnie odróżniał innowacji, (które są nadużywane szczególnie w stosunku do opisów, jeżeli jest mowa o gospodarce Polskiej) od imitacji (naśladownictwo). W dzisiejszych czasach bardzo trudno jest o kreatywnego i innowacyjnego przedsiębiorcę. Innowacyjność lub kreacjonizm brzmi o wiele lepiej (z ust polityków przed nadchodzącymi wyborami) niż naśladownictwo czy imitacyjność. Dodatkowo, ma to wyraz w chęci stworzenia oczekiwanej rzeczywistości, która faktycznie nie istnieje.

Inne podejście do cykliczności koniunktury w gospodarce reprezentował Nikołaj Dimitrijewicz Kondratiew. W pewien sposób jego podejście do problemu uzupełnia rozumowaniem Josepha Schumpetera. Ciekawostką może być fakt, że badania nad koniunkturą gospodarczą Kondratiewa zostały odkryte i zdefiniowane przez Schumpetera. W 1926 roku Kondratiew opublikował badania, które świadczą o tym, że cykliczność koniunktury gospodarczej, to regularne, sinusoidalne cykle w (kapitalistycznej) gospodarce światowej. Trwają one średnio od 40 do 60 lat. Cykle zawierają alternatywne okresy różniące się wysokim wzrostem sektorowym oraz okresami o wolniejszym wzroście bądź nawet recesji. Fale Kon-

⁷ J. A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, Harper & Row, New York, s. 82-85.

⁸ U. Zagóra-Jonszta, *Teoria rozwoju gospodarczego i „twórczej destrukcji” Schumpetera oraz jej aktualność*, „Optimum. Studia Ekonomiczne”, 2015, (75) nr 3, s. 22-24.

⁹ M.T. Kahler, *Do Innovation Cause Business Cycles?*, <https://mises.org/library/do-innovations-cause-business-cycles> (data wejścia: 23.04.2017).

dratiewa dzieli się na cztery kluczowe etapy, a mianowicie korzystnej (niskiej) inflacji (wiosna), stagflacji (lato), korzystnej deflacji (jesień) oraz deflacji (zima).

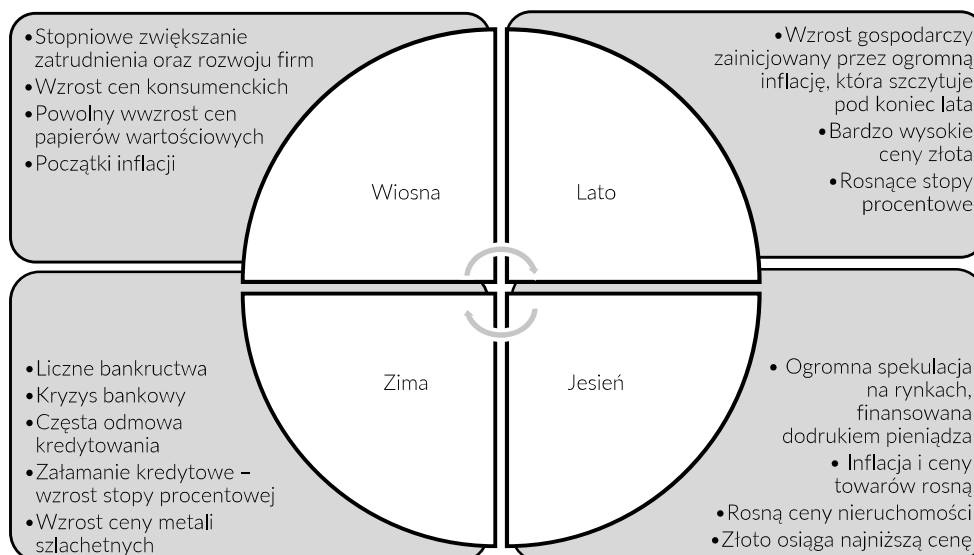
Fazy teorii cyklu Kondratiewa niosą ze sobą przemiany społeczne i zmiany nastrojów. Pierwsza faza ekspansji i wzrostu (wiosna) obejmuje przesunięcie społeczeństwa w kierunku: dobrobytu, akumulacji i innowacji. Na początku cyklu mogą być także obserwowane przewroty natury politycznej. Ze zmian zaistniałych w gospodarce wynikają zmiany organizacji pracy i w strukturze przedsiębiorstw. W następnej fazie (letniej stagflacji) panuje atmosfera dobrobytu i dostatku, która wiąże się z poprzednim etapem cyklu. Zmienia to postrzeganie oraz postawę społeczeństwa wobec pracy (pracownicy i pracodawcy). Skutkiem jest drastyczny spadek efektywności. Po tym etapie nadchodzi sezon wzrostu inflacji i stagnacja gospodarcza. Podczas kolejnego etapu, jesieni, zmieniają się główne nastroje wśród społeczeństwa. Przedsiębiorcy i pracownicy skupiają się na stabilności, normalizacji i izolacjonizmie. Często w tym okresie dochodzi do zawirowań natury politycznej lub ekonomicznej, co może prowadzić do wojen i związanych z nimi okrucieństw. Ostatnią fazą cyklu koniunktury gospodarczej, według Kondratiewa, jest zima. Na tym etapie gospodarka jest w ciężkiej depresji, której towarzyszą kumulacje poprzednich przesunięć społeczeństwa w kierunku polityki socjalnej. Pod koniec tej fazy są również zauważalne pierwsze innowacje oraz nowe technologie¹⁰.

Na rysunku 1. został graficznie przedstawiony schemat przebiegu cyklu koniunktury gospodarczej według Nikołaja Kondratiewa. Zgodnie z jego teorią, cykl ten jest zamknięty i powtarzalny, co sprawia, że jest możliwa ocena etapu, na którym aktualnie znajduje się gospodarka.

Jednocześnie Kondratiew zwraca uwagę na inną, bardzo ważną kwestię. Każdy etap (wzrostowy) cyklu jest wywołany skokiem technologicznym. Może to być jakieś nowe odkrycie, wynalazek czy też metody produkcji, pozwalające na przełom w gospodarce. Taki wynalazek powstaje na etapie wiosny, a w pełni jest wykorzystywany w fazie lata. Kryzys częściowo wynika ze spadku efektywności wykorzystania tej technologii i potrzeby powstania nowej. Sprawia to, że teoria cyklu koniunktury gospodarczej Kondratiewa jest w pewien sposób zbieżna z prezentowaną przez Schumpetera. Według tej teorii, w historii gospodarczej można wyróżnić cykle inicjowane przez: maszynę parową, kolej, samochody, samoloty i Internet.

¹⁰ <https://northcoastinvestmentresearch.wordpress.com/2009/02/02/the-kondratieff-cycle/> (data wejścia: 23.04.2017).

Rysunek 1.
Schemat cyklu koniunktury gospodarczej według Nikołaja Kondratiewa

Źródło: opracowanie własne.

U szczytu każdego cyklu pojawia się jakiś konflikt zbrojny. Ma to związek z tanim pieniądzem emitowanym przez kredytodawców oraz ogromnym zadłużeniem, jakie mają poszczególne kraje. Nowy konflikt zbrojny pozwala anulować (bądź zatrzymać spłatę) zadłużenia. Po fazie zimy długi publiczne są najniższe w całym cyklu.

Teoria Schumpetera i Kondratiewa to dwa główne nurty niemonetarnych teorii cykliczności koniunktury gospodarczej. Niezmiernie istotnym aspektem jest zbieżność tych teorii, szczególnie jeżeli chodzi o stosunek do technologii i innowacji.

Zupełnie innym podejściem do cyklu koniunkturalnego cechują się zwolennicy teorii monetarnych. Jak sama nazwa wskazuje, za przyczynę cykliczności koniunktury gospodarczej uznają oni wszelkie czynniki związane z pieniądzem.

John Maynard Keynes był ekonomistą reprezentującym nurt monetarnych teorii cyklu koniunkturalnego. W karierze naukowej największym jego sukcesem było rozpoczęcie działalności makroekonomicznej Szkoły Keynesowskiej. W swojej książce pt.: *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936) znacznie przekroczył założenia oraz teorię prezentowaną przez Szkołę Austriacką. Sprawilo to, że wyniki badań Keynesa były uważane, i są w dalszym ciągu, za niekonwencjonalne. Przede wszystkim podważył on powszechnie znany pogląd, że drogą do zakończenia depresji gospodarczej są cięcia w wydatkach, szczególnie płacach. W pojedynczych fabrykach cięcia płacowe mogą wywołać ekspansję.

sję produkcji oraz wzrost zatrudnienia. Jednakże generalne cięcia płac spowodują szybki spadek konsumpcji, co uwydatni postępujący kryzys. Według Keynesa, najlepsze warunki rozwoju przedsiębiorstw tworzą się, gdy jest utrzymywane pełne zatrudnienie. Taka argumentacja w pewien sposób tłumaczy to, dlaczego nie jest utrzymywane pełne zatrudnienie oraz dlaczego w konsekwencji spada aktywność przedsiębiorców w gospodarce. Celem przedsiębiorcy jest zysk. Operuje on swoim przedsiębiorstwem w taki sposób, który pozwoli na maksymalny zwrot z inwestycji. W opinii Johna Keynesa, przedsiębiorca podejmujący decyzję bierze pod uwagę trzy czynniki:

- skłonność społeczeństwa do konsumpcji,
- potencjalny zwrot z inwestycji,
- stopę procentową¹¹.

Keynes wyjaśnia skłonność do konsumowania w ten sposób, że wzrost dochodów generuje również wzrost wydatków (konsumpcji), jednakże już nie tak szybko jak dochodów, stąd zawsze pojawia się nadwyżka pieniądza możliwego do oszczędzania. Dochód i zatrudnienie mogą rosnąć tylko w wyniku inwestycji. Ekonomista zauważa powstający paradoks. Inwestycje nie mogą zostać zwiększone, dopóki rośnie konsumpcja. W przeciwnym razie nie będzie popytu na zwiększoną produkcję. Nie jest możliwe, by skonsumować wszystkie wyprodukowane dobra i usługi, jeżeli mają być poczynione inwestycje (oszczędności). Przedsiębiorca będzie skłonny do inwestycji w nowe, produktywne przedsiębiorstwo tylko wtedy, gdy zwrot z poniesionych inwestycji będzie wyższy niż aktualna stopa procentowa. Keynes stwierdza, że wzrost stopy procentowej ogranicza efektywne inwestycje i zatrudnienie. Obniżenie stopy procentowej przyniesie dokładnie odwrotny rezultat¹².

W przeciwieństwie do innych ekonomistów, Keynes nie wierzy, że wzrost stopy procentowej zachęca do oszczędzania. Co więcej, stopa procentowa nie jest determinowana zmianami popytu na pieniądź, ale jest to kwestia tradycji w gospodarce. Jest to pomocne narzędzie kontrolowania gospodarki przez władze rządowe, w dokładnie odwrotnym znaczeniu, niż twierdzi „stara” teoria ekonomii. Według tego ekonomisty, bardziej rozsądne jest utrzymywanie niskich stóp procentowych (docelowo wysokich inwestycji) oraz pełnego zatrudnienia, niż podwyższanie stóp procentowych w celu uniknięcia przeinwestowania. Wysoka stopa procentowa opóźni inwestycje, a zachęci do gromadzenia oszczędności. Następstwem tego będą cięcia płac, które powodują najbardziej tragiczne skutki dla całej gospodarki, ponieważ dochód ze sprzedaży będzie jeszcze bardziej zależny od przedsiębiorców (właścicieli czynników produkcji), którzy oszczędzają więcej niż konsumują. John Keynes przychyła się do każdego planu, który angażuje inwestycje oraz konsumpcje. Z tego powodu był on jednym z zagorzałych

¹¹ G. Mankiw, *Real Business Cycles: A New Keynesian Perspective*, “The Journal of Economic Perspectives”, 1989 (3) no. 3, s. 79-90.

¹² P. Rabanal, J. F. Rubio-Ramirez, *Comparing New Keynesian models of the business cycle: A Bayesian approach*, “Journal of Monetary Economics”, 2005 (52), nr 6, s. 1151-1166.

zwolenników robót publicznych na dużą skalę oraz manipulacji stopą procentową i polityką monetarną, co miało być drogą do wyjścia bądź uniknięcia nadchodzącego kryzysu koniunktury gospodarczej¹³.

Jedną z najpopularniejszych monetarnych teorii cyklu koniunkturalnego jest ta prezentowana przez Austriacką Szkołę Ekonomii. Teoria została stworzona i opisana przez Ludwiga von Misesa w *Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel* (1912) i Friedricha Augusta von Hayeka w *Prices and Production* (1931). W późniejszych latach teorię tę rozwijali i uzupełniali, m.in.: Murray Rothbard, Roger Garrison i Jesus Huerta de Soto.

Teoria ta interpretuje cykliczność koniunktury gospodarczej jako konsekwencję nadmiernej ekspansji kredytowej banków. Banki udzielają pożyczek na kwoty dużo większe od ich własnych zasobów pieniężnych oraz zasobów swoich klientów. Dodatkowy kredyt obniża wysokość stóp procentowych i stymuluje aktywność gospodarczą. Projekty i inwestycje, które nie byłyby rozpoczęte wcześniej przy tanim kredycie, wydają się być opłacalne, co przyczynia się do błędnych inwestycji. Wywołuje to gwałtowny wzrost popytu na czynniki produkcji (pracę, ziemię oraz kapitał), których ceny wzrosną. Przyniesie to rezultat w cenach dóbr i usług konsumpcyjnych, które wzrosną. Jeżeli banki są skłonne do zaprzestania ekspansji kredytowej, ten intensywny boom, który powstał po jej rozpoczęciu, nagle się zakończy. Aby uniknąć gwałtownego zatrzymania hossy, banki muszą kreować coraz to więcej i więcej pieniądza (kredytu), a ceny dóbr oraz usług konsumpcyjnych wzrosną jeszcze bardziej. Nagłe zatrzymanie hossy w koniunkturze gospodarki poprzez odcięcie dopływu nowego kredytu doprowadziłoby do natychmiastowego krachu całej koniunktury, a przede wszystkim załamania się cen¹⁴.

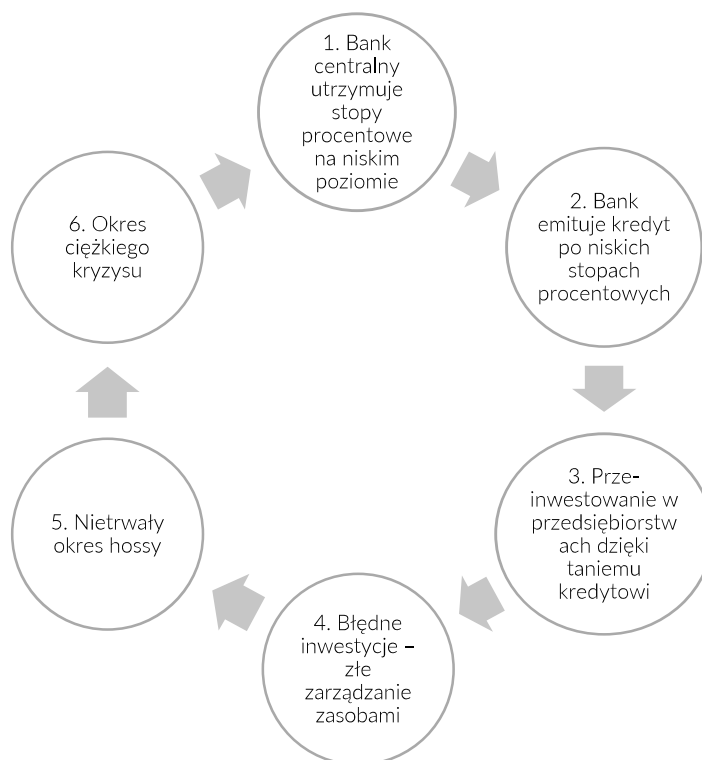
Ta ekspansja kredytowa nie może być kontynuowana w nieskończoność. Nie ma dopływu dodatkowego (nowego) kapitału lub pracy, a jest tylko więcej pieniądza. Produkcja i zatrudnienie zostały przeniesione do nowych przedsiębiorstw powstałych już po ekspansji kredytu. To przeniesienie musi zostać poniesione kosztem innych przedsiębiorstw, które były rentowne przed ekspansją. Społeczeństwo nie jest wystarczająco zamożne, aby pozwoliło to na wytworzenie się nowych przedsiębiorstw bez likwidacji innych. Tak długo, jak ekspansja kredytowa jest kontynuowana, proceder ten nie będzie zauważany, choć konsumenci i przedsiębiorcy w zaskakującym dla nich momencie mogą zdać sobie sprawę z zachodzących procesów w gospodarce. Inflacja i hossa mogą trwać tylko tak długo, jak długo społeczeństwo uważa, że ceny przestaną rosnać w niedalekiej przyszłości. W momencie, gdy konsumenci zdają sobie sprawę, że inflacja nie zatrzyma się, a ceny dalej będą rosły, wkracza panika. Inwestorzy uciekają z rynków, ceny zaczynają pikować w dół, a faza kryzysu wkracza do gospodarki.

¹³ J. M. Keynes, *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 279-299.

¹⁴ T. Woods, *33 Questions about American History You're Not Supposed to Ask*, Crown Forum, New York 2007, s. 174-179.

W skrajnych przypadkach społeczeństwo może zaprzestać korzystania z rodzimej waluty (na rzecz jakiegoś kruszcu lub innej waluty)¹⁵. Na rysunku 2. został przedstawiony schemat cyklu koniunkturalnego według Austriackiej Szkoły Ekonomii. Sytuacja na rynkach postępuje stopniowo: od punktu numer jeden do punktu numer sześć.

Rysunek 2.
Schemat przebiegu cyklu koniunkturalnego według Austriackiej Szkoły Ekonomii

Źródło: opracowanie własne.

Murray Rothbard zauważa, że u schyłku hossy polityka rządowa może dążyć do konfliktów zbrojnych, co pozwoliłoby na anulowane zadłużenia.

¹⁵ L. Mises, R. Ebeling, *The Austrian Theory of The Trade Cycle and other essays*, Mises Institute, Alabama 2009, s. 212- 235.

Analiza krytyczna

Przedstawione wyżej, wybrane teorie cykliczności koniunktury gospodarczej mają za zadanie przedstawienie możliwych wariantów przebiegu takiego cyklu. Każda z nich ma pewne wady, lecz niektóre z nich mogą (ale nie muszą) w pewien sposób być nieaktualne, co wynika z błędów lub niekompletnej analizy.

Pierwsze z omawianych teorii cyklu koniunkturalnego (niemonetarne) skupiają się na czynnikach, które nie są związane z pieniądzem. Friedrich August von Hayek stwierdził, że: „aby przedstawić niepodważalne teoretyczne wyjaśnienie założonych zjawisk, należy najpierw założyć całkowitą niezawodność podstawowych zależności ekonomicznych opisywanych przez te teorie, a następnie świadomie i stopniowo wprowadzać te czynniki, które mogą naruszyć te sztywne relacje. (...) Zamiast na podobną analizę teoretyczną natrafiamy na twierdzenie o daleko idącej nieprzewidywalności gospodarki, niemające uzasadnienia w jakimkolwiek systemie teoretycznym. Taka teza musi mieć zgubny wpływ na teorię, gdyż pociąga za sobą konieczność rezygnacji ze ścisłej analizy teoretycznej. Co więcej, w świetle tej tezy wątpliwe staje się w ogóle przedstawienie teoretycznego wyjaśnienia zjawisk gospodarczych”¹⁶.

W pewnym sensie, teoria Kondratiewa poprzednio została „odkryta” przez Josepha Schumpetera. Jak zauważono, upatrywał on przyczyn cyklu przede wszystkim w innowacjach, gwałtownych zawirowaniach politycznych lub konfliktach zbrojnych. Cykle te miały być bardzo długie. Wyróżnił więc trzy cykle, które były zgodne z jego poglądami. Po jego śmierci pojawiły się kolejne, z inną już częstotliwością niż opisywane wcześniej przez autora. Najważniejszym zastrzeżeniem związanym z tą teorią jest fałszywa interpretacja danych. Chodzi tu, jak sam autor stwierdził, o surowe statystyki produkcji użyte w badaniach, które nie odsłaniają cyklu z dostateczną przejrzystością. Uwidocznienie cykliczności wymagało zatem użycia bardziej złożonych metod „operowania” danymi statystycznymi. Kondratiew manipulował danymi, opierając to działanie na nieprawdziwych przesłankach poprzez podział gospodarki kapitalistycznej na zamknięte tendencje. Nie miało to, jak się dzisiaj okazuje, wiele wspólnego z rzeczywistością. Odizolowanie części istotnych danych jest fałszem ogółu. Autor tej teorii operował błędnym założeniem, że spadek cen *musi* oznaczać depresję. W gospodarce kapitalistycznej ceny wykazują tendencje spadkowe, co jest przeciwieństwem jego rozumowania¹⁷.

Inną, niemonetarną teorią cyklu koniunkturalnego w niniejszym artykule jest prezentowana przez Josepha Schumpetera. Twierdził on, że *hossa* wynika z wprowadzanych innowacji z myślą o spodziewanych zyskach, a *bessa* jest następstwem gwałtownego upowszechnienia się tej technologii.

¹⁶ F. A. Hayek, *Pieniądz i kryzys – dzieła wybrane. Tom I*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2014, s. 39.

¹⁷ M. Rothbard, *The Kondratieff Cycle: Real or Fabricated*, <https://www.lewrockwell.com/1970/01/murray-n-rothbard/business-cycles-real-and-fabricated/> (data wejścia: 03.05.2017).

Formułując tę teorię, Schumpeter próbował wyjaśnić procesy rządzące rozwojem gospodarczym, a jednocześnie utrzymywać sztywną teorię równowagi ogólnej Leona Warlasy, w którego modelu zmiany nie mają miejsca. Prowadzi to do dysonansu głównej idei¹⁸.

Tłumacząc schematy cykli koniunkturalnych, Joseph Schumpeter musiał bazować na zmiennej technologii. Chcąc uzasadnić prawdziwość swojej teorii, musiał założyć, że innowacje pojawiają się okresowo. Jest to kardynalny błąd, ponieważ kreatywność przedsiębiorców nie jest regularna. Nie chciał on jednak porzucić ogólnej idei równowagi, a jednocześnie wprowadził do niej dynamikę (innowacje). Efektem tego było wdrożenie dodatkowych, nakładających się na siebie, cykli określonej branży. Schematy opisane przez Schumpetera wydawały się pasować do ogólnej teorii, lecz jednocześnie głównie obejmowały tylko wybrane części gospodarki, natomiast cykliczność była opisywana na podstawie grup stworzonych z poszczególnych przekształceń¹⁹.

Teorie monetarne nie są pozbawione uchybień i błędnego toku rozumowania. Przede wszystkim licznymi błędami cechują się teorie Keynesowskie, które prawdopodobnie są najpowszechniejsze w świecie współczesnej ekonomii, i co gorsza, w polityce gospodarczej. W swojej teorii Keynes zignorował koordynującą rolę stopy procentowej jako czynnika determinującego strukturę kapitału. Nie jest istotne „czy” inwestycje są podejmowane, tylko „jakie” i czy dostępne zasoby kapitału pozwolą je sfinansować. Agregowanie wydatków do zaledwie dwóch kategorii sprawia, że nie jest możliwe określenie co w rzeczywistości dzieje się w gospodarce. Keynes pominął całą teorię kapitału (w szczególności Austriackiej Szkoły), przez co jego analiza posiada uchybienia²⁰.

Innym powodem negowania tej teorii jest planowanie gospodarki. Przy założeniach Keynesa, cała gospodarka kapitalistyczna musiałaby przejść na centralnie planowaną. Jeżeli rząd planuje wydanie funduszy na uniknięcie kryzysu, oznacza to, że musi on wiedzieć, co jest lepsze dla gospodarki jako całość i eliminuje to siły rynkowe oraz zdecydowanie wpływa na procesy dokonywania decyzji. Taka forma walki z kryzysem mogłaby sprawdzić się w reżimie totalitarnym, gdzie każda jednostka jest podporządkowana woli wodza. Niestety, teoria implikowana jest m.in. na terenie krajów Unii Europejskiej. W takim razie nasuwa się pytanie: czy jest to kolejny, nieudany eksperyment wdrożenia czegoś, co nie pasuje do danego systemu, czy może społeczeństwo i gospodarka Unii Europejskiej jest już na tyle zniewolona, że teoria Keynesa została zaaplikowana?

Ostatnią teorią, opisaną w niniejszym artykule, jest prezentowana przez Szkołę Austriacką. Autor dogłębnie studiując literaturę, nie odnalazł żadnych

¹⁸ W. Dirigismus, *Wirtschaftswissenschaftliches Studium (WiSt)*, 1982 (5), nr 11, s. 226.

¹⁹ M. T. Kahler, *Do Innovation Cause Business Cycles?*, <https://mises.org/library/do-innovations-cause-business-cycles> (data wejścia: 24.04.2017).

²⁰ M. Benedyk, *Austriacka teoria cyklu koniunkturalnego a teorie głównego nurtu*, <http://mises.pl/blog/2012/02/18/benedyk-austriacka-teoria-cyklu-koniunkturalnego-a-teorie-glownego-nurtu/> (data wejścia: 25.04.2017).

niedociągnięć, uchybień bądź błędów w tej teorii cyklu koniunkturalnego. Wszystkie zarzuty zostały szczegółowo wyjaśnione i odparte w książkach przedstawicieli Szkoły Austriackiej, na przykład Friedrich August von Hayek w książce pt.: *Pieniądz i kryzys* wyjaśnił, dlaczego zarzuty Hansena i Touta są bezpodstawne²¹. Jednocześnie w dzisiejszych czasach skutecznie broni tej teorii Jesus Huerta de Soto w swojej obszernej pracy pt.: *Pieniądz, kredyt bankowy i cykle koniunkturalne*.

Podsumowanie

Podsumowaniem wybranych i powyżej przedstawionych teorii cyklu koniunkturalnego powinna być praktyka. Ostatni globalny kryzys (w Polsce było to spowolnienie gospodarcze), który rozpoczął się w Stanach Zjednoczonych w roku 2007, nazywany jest kryzysem finansowym. W pewien sposób eliminuje to niemonetarne teorie cyklu koniunkturalnego. W 2007 roku bądź w latach poprzedzających nie było bowiem przełomowego odkrycia. Trudno jest więc pod tym kątem rozpatrywać ten kryzys.

Bezpośrednią przyczyną kryzysu była nadmierna ekspansja kredytowa na rynku nieruchomości. Pożyczki były także udzielane przy wysokim ryzyku. Wynikało to z rekordowo niskich stóp procentowych, które sprawiały, że osoby, wcześniej niemogące pozwolić sobie na dom, kupowały go nawet dużo większy niż własne potrzeby. Kapitał na rzeczne pożyczki pochodził nie tylko z Banku Rezerwy Federalnej USA, ale również z obligacji strukturyzowanych, które do samego końca otrzymywały bardzo wysokie ratingi.

Stało się to, co Austriacka Szkoła przewidywała w swojej teorii. Za sprawą tanich kredytów społeczeństwo dokonywało wielu błędnych inwestycji. Niska stopa procentowa FED-u wywołała oczywiście gwałtowną ekspansję kredytową. Część z udzielonych kredytów nie była możliwa do spłaty, więc banki przejmowały nieruchomości i w celu szybkiego odzyskania aktywów chciały sprzedawać je poniżej cen rynkowych. Doprowadziło to tylko do jeszcze bardziej nagłego spadku cen nieruchomości w USA i pęknięcia bańki kredytowej.

Podstawową przyczyną tego kryzysu była zbyt niska stopa procentowa. W tabeli 1. zostały przedstawione zmiany stóp procentowych w Stanach Zjednoczonych Ameryki w latach 2006-2017.

Na podstawie tabeli 1. można stwierdzić, że przed kryzysem stopy procentowe były już bardzo niskie (można to porównać z innymi latami, gdzie na przestrzeni lat dziewięćdziesiątych wynosiły one 5%). Rządzący nie wyciągnęli wniosków po ostatnim kryzysie i w roku 2009 w celu „stymulacji gospodarki” obniżyli stopy do poziomu do tej pory nieznanego – bliskiego zeru. W związku z tym,

²¹ A. Hansen, H. Tout, „*Annual Survey of Business Cycle Theory: Investment and Saving in Business Cycle Theory*,” *Econometrica*, 1933, no. 2.

może nasuwać się pytanie: skoro są znane przyczyny ostatniego kryzysu, dlaczego więc są popełniane te same błędy ze zdwojoną siłą?

Tabela 1.
Stopa procentowa w Stanach Zjednoczonych w latach 2006-2017

Data	Wysokość stopy procentowej
16.03.2017	1,00%
14.12.2016	0,75%
16.12.2015	0,50%
16.12.2008	0,25%
29.10.2008	1,00%
08.10.2008	1,50%
30.04.2008	2,00%
18.03.2008	2,25%
30.04.2008	3,00%
22.01.2008	3,50%
11.12.2007	4,25%
31.10.2007	4,50%
18.09.2007	4,75%
29.06.2006	4,50%
10.05.2006	5,00%
28.03.2006	4,75%
31.01.2006	4,50%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://www.investing.com/economic-calendar/interest-rate-decision-168> (data wejścia: 28.04.2017)

Zdaniem autora, podstawowy wniosek jest przede wszystkim taki, że polityka fiskalna rządu była prowadzona niepoprawnie. Argumentacja Johna Keynesa była na tyle fascynująca dla polityków, że zapomnieli oni o krytyce, jaka była kierowana pod adresem tej teorii i jest aktualna do dnia dzisiejszego. Pomyłki dokonywane przy sztucznej manipulacji stopą procentową są powielane, a wnioski z następstw (kryzysy) nie są wysuwane.

Cel artykułu został osiągnięty. Hipoteza postawiona na początku została zweryfikowana negatywnie. Wynika to z braku błędów bądź uchybień w teorii cyklu koniunkturalnego prezentowanej przez Austriacką Szkołę Ekonomii. Jednak zwrócono uwagę, że nie oznacza to, iż każdy cykl koniunkturalny ma taką genezę, przebieg i efekty, jakie prezentuje w swoich pracach Szkoła Austriacka.

Literatura

1. Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Makroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014.
2. Benedyk M., *Austriacka teoria cyklu koniunkturalnego a teorie głównego nurtu*, <http://mises.pl/blog/2012/02/18/benedyk-austriacka-teoria-cyklu-koniunkturalnego-a-teorie-glownego-nurtu/> (data wejścia: 25.04.2017).
3. Bruno C. <https://northcoastinvestmentresearch.wordpress.com/2009/02/02/the-kondratieff-cycle/> (data wejścia: 23.04.2017).
4. Dirigismus W., *Wirtschaftswissenschaftliches Studium (WiSt)*, 1982 (5), nr 11.
5. Hansen A., Tout H., *Annual Survey of Business Cycle Theory: Investment and Saving in Business Cycle Theory*, "Econometrica", 1933, nr 2.
6. Hayek F.A., *Pieniądz i kryzys – dzieła wybrane. Tom I*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2014.
7. Kahler M.T., *Do Innovation Cause Business Cycles?*, <https://mises.org/library/do-innovations-cause-business-cycles> (data wejścia: 23.04.2017).
8. Keynes J. M., *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
9. Komine A., *Beveridge on Unemployment in 1909: three inflows and outflows*, Niigata Sangyo University, 2001.
10. Mankiw G., *Real Business Cycles: A New Keynesian Perspective*, "The Journal of Economic Perspectives", 1989 (3), nr 3.
11. Mises L. Ebeling R., *The Austrian Theory of The Trade Cycle and other essays*, Mises Institute, Alabama 2009.
12. Rabanal P., Rubio-Ramirez, J. F., *Comparing New Keynesian models of the business cycle: A Bayesian approach*, "Journal of Monetary Economics", 2005 (52), no. 6.
13. Rothbard M., *The Kondratieff Cycle: Real or Fabricated*, <https://www.lewrockwell.com/1970/01/murray-n-rothbard/business-cycles-real-and-fabricated/> (data wejścia: 03.05.2017).
14. Schumpeter J.A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, Harper & Row, New York.
15. Woods T., *33 Questions about American History You're Not Supposed to Ask*, Crown Forum, New York 2007.
16. Zagóra-Jonszta U., *Teoria rozwoju gospodarczego i „twórczej destrukcji” Schumpetera oraz jej aktualność*, „Optimum. Studia Ekonomiczne”, 2015, (75), nr 3.